

Antonio Stuhli, mag. paed. et mag. educ. hist.
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet u Osijeku
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Povijest radija na području bivše Jugoslavije

Izum radija unaprijedio je informiranje velikoga broja ljudi, zbog svoje praktičnosti i atraktivnosti. Radio je označio početak novoga doba koje sa sobom nosi vrijeme okruženosti medijima, tj. vrijeme u kojemu se informacije brže šire među ljudima. Na prostoru bivše Jugoslavije radiopostaje bilježe porast osnivanja i to vrlo brzo nakon afirmiranja radija u svijetu i Europi. Iako je Drugi svjetski rat donio stagnaciju u razvoju radija, pokazao je svoju važnost u informiranju naroda o važnim događajima. Nakon rata i pojave televizije, radio se našao pred izazovom, ali i dalje je opstao i ravnopravan je medij i do današnjega vremena.

Ključne riječi: *radio, radiostanica, mediji, informacije, Jugoslavija, krugoval*

Uvod

U pedagoškom kontekstu autori Bognar i Matijević (2005: 326) medij definiraju kao *sredstvo prenošenja informacija* te kao *sredstvo komuniciranja*. Stoga je iz njihove definicije vidljivo kako radio ima svoje mjesto

u klasifikaciji medija i to među auditivnim medijima. Korak dalje u klasifikaciji medija ide autorica Bašić (2019) koja navodi tiskane, netiskane i elektroničke medije. Upravo u potonje smješta i radioprijemnike. Što se tiče funkcija radija, prva, ona informacijska, vidljiva je iz same početne definicije medija, a temelji se na činjenici kako radio informira veliki broj slušatelja. Obrazovna funkcija uočljiva je u emitiranju dokumentarnih emisija, dok je treća funkcija, ona zabavna, zastupljena putem emitiranja glazbe, dramskoga sadržaja i kontakt-emisija (Jurčić, 2017: 134). Tijekom 20. stoljeća radio je postao vrlo popularan medij iz razloga što je izgovorena riječ u kombinaciji s glazbom postala vrlo atraktivna slušateljima (Sapunar, 1994: 32). Međutim, valja istaknuti kako je radio u zemljama Europe primarno imao više značenje u kulturi, dok su američki radioprogrami bili orijentirani ka zabavi (Jakelić, 2013: 256).

1. Pregled globalne povijesti radija

Globalna povijest radija seže u 1881. godinu kada se događaju pokusi s telefonom tijekom Međunarodne izložbe elektriciteta u Parizu. Te godine organizirano je slušanje opere, udaljene nekoliko kilometara, putem telefonske žice, čime se nastojala poboljšati primjena telefona i uočiti mogućnosti koje je pružala tadašnja tehnologija. Nakon ovoga eksperimenta, u narednim godinama sve se više organiziraju prijenosi događaja putem telefona, a vrhunac eksperimenata toga doba je 1891. godina kada Edison konstruira preteču današnjega zvučnika (Galić, 1986: 3–4). Za daljnji razvoj i za sami izum radija u obliku, u kakvom ga mi danas poznajemo, zaslužni su pokusi s kraja 19., tj. s početka 20. stoljeća glede telegrafije u kojoj se istaknuo talijanski fizičar Guglielmo Marconi. Marconi je 1897. godine patentirao primjenu elektromagnetskih valova za bežičnu telegrafiju te je 1901. godine uspio povezati Europu i Ameriku putem radioveze (Nakićenović, 1974: 221). Na temelju Marconijeva patenta, kanadski izumitelj Reginald Aubrey Fessenden je 1906. godine uspio u eter odaslati instrumentalnu verziju pjesme. Iako je mali broj ljudi čuo to odašiljanje, ovo predstavlja prvi veći pokus i veliki pomak u razvoju radija, čak toliki da neki autori govore kako je ovo bio *prvi radijski program* (Mučalo, 2010: 54). Međutim, nakon

toga dolazi do još pokusa poput onoga koji je izveo Charles Herrold 1912. godine te niza pokusa Lee De Foresta od 1916. do 1918. godine u New Yorku kada je De Forest prenosio cijeli koncert s gramofonskih ploča putem radiovalova. Godine 1920. američka radijska postaja KDKA u Pittsburghu počela je emitirati stalni radijski program koji se temeljio na kombinaciji glazbe i govora voditelja, tako su tadašnji slušatelji putem radija saznali da je za predsjednika Sjedinjenih Američkih Država izabran W. G. Harding, čime je jasno vidljiva informacijska funkcija radija. Taj prvobitni radio imao je dozvolu Ministarstva trgovine SAD-a i svoju programsku shemu po kojoj se vodio (Galić, 1986: 13, 17).

Što se tiče europskoga kontinenta, radio je bio u drugom planu zbog ratnih zbivanja do 1918. godine, a kasnije zbog posljedica koje je za sobom ostavio rat. Od 1922. do 1926. godine u većini europskih država dolazi do početka emitiranja radioprograma. Ne postoji jasan stav autora koja je europska zemlja imala prvi radijski program, međutim Briggs i Burke (2005; prema Mučalo, 2010: 55) ističu kako je to u Nizozemskoj, i to 1919. godine. Daljnji razvoj radija onemogućio je Drugi svjetski rat, koji je za sobom ostavio strašne posljedice te je razvoj medija bio, ponovno, u drugom planu. Otkrićem tranzistora, 1952. godine, dolazi po ponovnoga uzleta radija. Razlog tome je

pristupačnost cijene samoga uređaja te povećanje životnoga standarda (Sapunar, 1994: 27).

1.1. Usporedba američkoga i europskoga modela radioprograma

Autorica Mučalo (2010: 55) uspoređuje američki i europski model radioprograma. Za američki model radija ističe kako je bilo potrebno zadovoljiti pet kriterija kako bi uopće dobio dozvolu ministarstva za rad. Prvi i drugi kriteriji tiču se upotrebe radiovalova kako bi se emitirao, svima razumljivi, govor čovjeka i glazba. Također, radiostanica bila je dužna imati i pridržavati se rasporeda emitiranja. Četvrti kriterij odnosi se na to da je radio trebao biti namijenjen svoj javnosti, a ne da ga se koristi samo u uskim krugovima, recimo u vojne svrhe i posljednji kriterij je da ima uopće dozvolu države da radio emitira svoj program. Ovo potonje važno je kako bi se smanjila mogućnost manipulacije slušatelja, jer ipak je bilo bitno obratiti pozornost što se pušta u javnost. S druge strane, europski model sličan je američkom, ali opet donosi neke druge značajke koje su važne u emitiranju na europskom kontinentu. Prva značajka je uloga države u pitanjima dozvole. Slično kao u Americi, radiostanica morala je jasno predočiti svoj program emitiranja, kako se ne bi dogodila manipulacija u eteru. No, svjedoci smo kako se

to ipak dogodilo, a o tome svjedoči McLuhan (1978; prema Sapunar, 1994: 33) kada kaže kako je upravo zahvaljujući radiju i njegovim prednostima u obraćanju publici, Hitler postao važna osoba u Njemačkoj. Druga značajka ticala se uvođenja pretplate na korištenje radija te zabranu reklamnih sadržaja (Mučalo, 2010: 55). U usporedbi s američkim radijima, koji su bili komercijalni i imali su velik udio reklamnih sadržaja, europske radiostanice usredotočile su se na kulturnu scenu (Sapunar, 1994: 47). S obzirom da se u periodu nakon Prvoga svjetskog rata događa širenje radiostanica po cijeloj Europi, dolazi i do frekvencijskoga kaosa te je bilo bitno regulirati koja će radiostanica dobiti frekvenciju za emitiranje. Valja istaknuti kako se i u Americi dogodio frekvencijski kaos te kolizija raznih radiostanica. Kako bi se tomu doskočilo, u Ženevi je organiziran sastanak tim povodom 1926. godine, čime se došlo do raspodjele frekvencija i taj sustav postao je uređeniji (Mučalo, 2010: 55).

2. Počeci radija u Jugoslaviji

Početak 20. stoljeća dolazi i do gradnje stanica za komuniciranje, tj. preteče radija na području današnje Crne Gore i Hrvatske. Tako se 1904. godine gradi stanica iznad Bara, koja je olakšavala komunikaciju

između Crne Gore i Italije. Inače, bitno je istaknuti kako je to bila prva međunarodna radioveza u Europi. Zatim, 1909. godine u blizini Pule, Austro-Ugarska gradi stanicu za razgovor na velike udaljenosti, što je začetak razvoja radiovalova na našem području. Nakon izgradnje stanice u okolici Pule, dolazi i do daljnje gradnje stanica u Šibeniku, Sarajevu i Kotoru (Galić, 1986: 28–29). Nakićenović (1974: 222) ističe kako su prve stanice na područjima istočnojadranske obale imale, primarno, vojnu funkciju, a nerijetko su se koristile te stanice i za civilne potrebe. Primjer toga je stanica srpske vojske u Nišu koja je 1915. godine bila u vezi s Atenom i Bukureštom. Osim statičnih postaja, postojale su i one stanice na brodovima koje su velike pomogle u trgovini. Nadalje, na samom kraju Prvoga svjetskog rata radiostanice koje rade su u Sarajevu, Petrovaradinu i Trebinju, te pomorske stanice u Boki i Šibeniku. Sve su to začeci radiofonije u Jugoslaviji (Galić, 1986: 30–31).

Nešto kasnije, dijelom od ratnih reparacija Njemačke, dijelom od vlastitih sredstava, grade se i radiostanice u Zagrebu, Ljubljani i Beogradu, što je preduvjet za uspostavljanje radiokomunikacije. Veliku ulogu u populariziranju radija ima Radioklub Zagreb, sačinjen od amatera, entuzijasta i financijera koji su pomogli u

izgradnji ideje, tj. u osnivanju radija u gradu Zagrebu. Osnivačka skupština Radiokluba održala se 1924. godine i izabrala Otona Kučeru kao predsjednika društva, a koji je pri tom izjavio kako se mora stremiti ka napretku i modernizaciji medija sukladno europskim trendovima u društvu. Kako bi se uopće osnovao radio, bilo je potrebno udovoljiti raznim propisima i pravilnicima Ministarstva pošta i telegrafa te je u kolovozu 1925. godine u Beogradu donesena dozvola o emitiranju radija za narod. Nakon dozvole, članovi su nabavili opremu za emitiranje radija te je prvi program zagrebačkoga radija počeo s emitiranjem 15. svibnja 1926. godine. Otada je Radio Zagreb stalno ulagao u svoju opremu i unapređivao je domet odašiljača (Galić, 1986: 36–37, 44; Mučalo, 2010: 75). Vrlo brzo, 1928. godine, Radio Zagreb se i međunarodno profilirao kao kulturni radio po uzoru na ostale europske radiostanice (Sapunar, 1994: 46).

Dvije godine nakon početka emitiranja Radio Zagreba, javlja se i Radio Ljubljana. Za razliku od Radio Zagreba, koji je emitirao gotovo uvijek program iz svijeta kulture, Radio Ljubljana emitirala je vjerski program i vijesti. Nadalje, Radio Beograd javlja se 1929. godine kao treća radiostanica na području bivše Jugoslavije. Beogradska radiopostaja emitirala je, osim kulturnoga programa, i onaj informativni, zabavni te čitanje djela poznatih

domaćih književnika. Osim toga, program Radio Beograda sastojao se od inovacije, a to je da su pred kraj 1929. godine uvrstili u svoj program prijenose iz inozemstva. Godine 1941. osniva se i Radio Skopje koji je uz svoj, nešto skromniji, program emitirao i program Radio Beograda (Galić, 1986: 55–57, 70).

Radio kao izum koji je modernizirao medije, vrlo brzo postao je bitan faktor u svakodnevici čovjeka, sukladno informacijskoj, obrazovnoj i zabavnoj funkciji koju posjeduje (Jurčić, 2017: 134). No, u etabliranju radija na području bivše Jugoslavije osnivači su nerijetko imali probleme glede nabavke opreme, dobivanja dozvola za rad, nadzora inspekcija ministarstva te su se problemi ticali financija, što je vidljivo po podatku da je Radio Zagreb državi davao gotovo 60 % svojih prihoda. Probleme su im stvarali i visoka cijena radioaparata jer se to odražavalo na slušanost od strane publike (Galić, 1986: 61–62).

3. Drugi svjetski rat i radio

Početak Drugoga svjetskog rata označio je kraj kontinuiranoga razvoja radija u Jugoslaviji, jer su primarni, tj. politički, problemi dominirali životima ljudi. Kada je riječ o radiju u Drugom svjetskom ratu, generalno se može reći kako su ga karakterizirali sljedeći elementi; velik broj

emitiranja i raznovrsna propaganda putem radija. Šiber (1998; prema Mučalo, 2010: 128) definira radijsku propagandu kao *plansko i namjerno djelovanje na promjenu i kontroliranje stavova radi stvaranja predispozicija za određen način ponašanja*. Time je radio upotrijebio u negativnom kontekstu, tj. u propagiranju ideja Trećega Reicha i NDH. Upravo je Eugen Kvaternik objavio postojanje Nezavisne Države Hrvatske putem Radio Zagreba, što svjedoči o važnosti radija kao medija tijekom 20. stoljeća (Mučalo, 2010: 143). Stoga ne čudi što tijekom postojanja NDH, Radio Zagreb usklađuje program s tadašnjim postulatima države. To je vidljivo u programu, u kome se Radio Zagreb iz stanice koja emitira kulturna događanja, transformira u stanicu koja se većinski temelji na vijestima, reportažama, komentarima, a posebno mjesto u programu radija zauzimaju ratni izvještaji jer se područje Hrvatske tada nalazilo u ratu (Sapunar, 1994: 48). S obzirom na novu shemu programa Radio Zagreba, 1942. godine se po prvi put izravno prenosi zasjedanje Hrvatskoga državnog sabora. Iste godine osnivaju se i lokalne radiopostaje, Dubrovnik i Osijek, ali one prestaju s radom padom vlasti NDH (Mučalo, 2010: 145–146).

S obzirom da postupci nove vlasti nisu naišli na odobrenje velike većine stanovništva Hrvatske, revolt koji je stvoren u

društvu bio je podloga u stvaranju antifašističkoga pokreta, koji je predvođen Komunističkom partijom (Mučalo, 2010: 146). Tako već u ljeto 1941. godine Zagreb dobiva novu radiostanicu, „krugoval“, koja je radila u manjem dometu. Osnivači te nove stanice bili su partizani te je djelovala ilegalno. S obzirom na ilegalan rad, bilo je potrebno prikriti postojanje takve jedne stanice, pa je ona bila smještena u privatnom stanu u kupaonici jednoga od pobornika narodnooslobodilačkoga pokreta (Galić, 1986: 70). Afirmacija te stanice dogodila se čitanjem proglasa CK KPH, kojim se poticalo narod na ustanak protiv ustaške vlasti. Tako je prvi put na radiju izrečena parola: *Smrt fašizmu – sloboda narodu* (Mučalo, 2010: 146).

4. Radio u drugoj Jugoslaviji

Nakon završetka Drugoga svjetskog rata i uspostave komunističke vlasti u drugoj Jugoslaviji, radio ulazi u novu etapu svoga postojanja. U komunističkoj vlasti, kako u Jugoslaviji, tako i drugdje u Istočnom bloku, radioprogram se stavlja u funkciju propagiranja vodeće politike i stvaranja idealističkoga socijalističkog čovjeka. Dakle, nakon uspostave vlasti dolazi do ponovnoga emitiranja radiopostaja širom Jugoslavije; Dubrovnik (od 1944.) Beograd, Skopje,

Ljubljana, Sarajevo, Osijek, Split, Prizren i dr. (od 1945.), Novi Sad i Subotica (od 1949.) te Zagreb, koji je počeo ponovno s radom 1947. godine nakon što je nabavljen novi odašiljač iz Mađarske (Galić, 1986: 76). Informacije koje su se plasirale putem radija prolazile su od Telegrafске agencije Nove Jugoslavije, koja je donosila vijesti iz samoga vrha Komunističke partije te vijesti o potezima Josipa Broza Tita. Tako je radijski program obilovao informativno-političkim emisijama, a kulturno-znanstvene emisije bile su u drugom planu. Od 1945. do 1948. godine radioprogrami vodili su se načelom prikaza prijateljstva sa Sovjetskim Savezom te je radio bio *jedan od oslonaca službene ideologije* (Jakelić, 2013: 257–258). Stoga ne čudi što se u programu Radio Zagreba uočava oponašanje radiopostaja SSSR-a do 1948. godine. Nakon Rezolucije Informbiroa, uočava se promjena u radijskim programima u Jugoslaviji. Uočeno je kako je radio izvrstan medij za širenje negativne propagande prema SSSR-u, stoga se uočava veće ulaganje u modernizaciju tehnike radija, kako bi radiosignal dospio do svih krajeva zemlje. Propaganda protiv SSSR-a započinje tek nakon modernizacije tehnike radija, dakle tek od 1949. godine. Otada se uočava početak otvaranja prema Zapadu, iako je to još u povojima te se vrlo često napadao kapitalizam i društveno uređenje zapada (Jakelić, 2013: 260).

Promjena radija vidljiva je u nešto većoj zastupljenosti kulturno-znanstvenih emisija, koje su i dalje bile pod kontrolom KPJ (Sapunar, 1994: 48). Tako su se ruske klasične pjesme postupno zamjenjivale domaćim pjesmama i običajima iz svih krajeva zemlje (Jakelić, 2013: 261).

Godine 1948. Jugoslavija se okreće proizvodnji radijskih prijemnika. Prvi je takav proizveden pod nazivom „Kosmaj“. Iste godine je Radio Zagreb sudjelovao i na Zagrebačkom velesajmu, predstavljajući svoju tehniku kojom raspolažu (Mučalo, 2010: 294). Nakon izložbe osniva se *Radio industrija Zagreb* koja je proizvodila odašiljače, prijemnike i tehničku opremu za funkcioniranje radiosustava. Oprema je od 1960. godine korištena u Radio Ljubljani i Radio Beogradu (Šimunović i sur., 2019: 373).

Slika 1: Radijski prijemnici proizvođača Radio industrije Zagreb. Prvi slijeva je model „Jadran“ iz 1954. godine, u sredini je model „RIZ 57“ iz 1957. godine i desno do njega je model „Pionir 60“ iz 1960. godine. Izvor slike: Mučalo, Marina, 2010. Radio: Medij 20. stoljeća, AGM, Zagreb, str. 295.

Nadalje, tijekom 1950. godine uočava se veće pridodavanje pozornosti vanjskoj politici. Često su se tako napadali potezi

Istočnoga bloka te se izvještavalo o naporima kolonija za nezavisnost od Velike Britanije. Godina 1950. značajna je i po tome što se po prvi put uvode emisije prema želji slušatelja i otada je zabilježeno svojevrsno *otvaranje* radija izvan okvira državne vlasti (Jakelić, 2013: 263). *Otvaranje* radija, primjerice, vidljivo je u kreiranju ljestvice popularne glazbe koju su pravili slušatelji (Slivka, 2020: 8). Dijelom je to i zbog početka razvoja televizije¹ kao medija, koji je putem audiovizualne predodžbe zaintrigirao narod. Međutim, radio je pristupačnom cijenom uređaja postigao značajni uspjeh i u pedesetima te je televizija još neko vrijeme ostala u drugom planu zbog same cijene televizijskih uređaja i kvalitete programa (Jakelić, 2013: 263). Valja istaknuti i kako je vlast nastojala povećati broj radioaparata, izgraditi mrežu stanica kako bi se radio čuo u onim dijelovima Jugoslavije, gdje nije još bio zastupljen. Time se povećao broj slušatelja. Kako bi se čuo „glas“ iz Jugoslavije i u inozemstvu, tijekom 1950-ih dolazi do izdvajanja jednoga dijela tehnike i ljudstva iz Radio Beograda i osnivanja Radio Jugoslavije, čija bi zadaća bila očuvanje vrijednosti

---

¹ Godine 1956. počelo je prvo televizijsko emitiranje u Jugoslaviji. Prenosio se program televizije iz Austrije, a televizori su bili postavljeni u Zagrebu kako bi se građani mogli upoznati s ovim medijem. Nešto kasnije krenuo je domaći program televizije i to informativna emisija, dokumentarni filmovi i skromni zabavni sadržaj (Mučalo, 2010: 169).

narodnooslobodilačke borbe i antifašizma. Tako je Radio Jugoslavija osnovan u svibnju 1951. godine (Milutinović, 2014: 107, 109).

4.1. Uspon radija u šezdesetima

Šezdesete godine u radijskom svijetu označavale su *zlatno doba* jer se tada bilježi najveći porast radiopostaja. Primjerice u SR Hrvatskoj osnovane su nove 43 lokalne postaje, što je udio od 75 % svih radiopostaja u SR Hrvatskoj. Tih godina se širi i Radio Zagreb, stvarajući tri programa za emitiranje, što je bio prvi takav slučaj u Jugoslaviji. Tako su se na prvom programu emitirale uglavnom emisije s političkim predznakom, dok je okosnica drugoga programa bila zabava i razonoda. Treći program zamišljen je kao stručni, znanstveni program koji upoznaje ljude s dostignućima iz domene znanosti, emitirajući razne emisije, dokumentarne reportaže, govorilo se o umjetnosti te o svim aktualnim područjima unutar, ali i izvan Jugoslavije (Sapunar, 1994: 60, 48–49).

Profiliranje lokalnih postaja događa se krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća, kao svojevrsna nadopuna nacionalnih postajama. Sapunar (1994: 53) ističe četiri vrste programa s naglaskom kako se do današnjega dana razvijaju ti programi i kako ostavlja mjesto za još neke vrste programa u medijskom prostoru. Tako je prva vrsta programa, *komplementarni*

program koji se temelji na dopunjavanju nacionalnoga radijskog programa sukladno željama slušatelja. Druga vrsta je *kontakt*-program koji se temelji na javljanju slušatelja u program, čime slušatelj zauzima aktivnu ulogu u kreiranju programa. *Servisni* program podrazumijeva obavještavanje ljudi o svakodnevnim pojavama te je osnovna funkcija da su u službi građana. *Glazbeni* programi, kao četvrta vrsta programa, podrazumijeva plasiranje pjesama i u funkciji je otpočetak izuma radija. Glazbeni programi prisutni su u čovjekovoj svakodnevnicu, ona se putem radija proširila u supermarkete, restorane, domove, automobile i ušla je u razne druge prostore čime je postala dostupnija tadašnjem čovjeku (Sapunar, 1994: 53–54). Zatim, sukladno nazivu određene radiopostaje, možemo zaključiti koje područje pokriva pa se tako radiopostaje sukladno nazivu mogu klasificirati: (1) lokalna radiopostaja koja nosi ime područja s kojega se emitira, npr. Radio Beograd, Radio Sarajevo, Radio Gospić i dr., (2) lokalna postaja koja sadrži naziv širega područja, primjerice Radio Vojvodina, Radio Moslavina, Radio Istra i dr. i, naposljetku, (3) lokalna radiopostaja koja ima neki simbolički naziv, npr. Radio 101, Radio Sljeme, Radio Željezara Sisak i sl. (Sapunar, 1994: 62). Profiliranje lokalnih radiopostaja nije samo pojava u Jugoslaviji, a tome svjedoče brojke iz

Europe, primjerice Belgija bilježi 419 postaja, Finska 48, Norveška 367, Francuska 1 700 i sl. (Sapunar, 1994: 54).

Tijekom sedamdesetih godina uočava se smanjenje broja slušatelja te smanjenje kvalitete programa, zbog afirmacije televizije. No, karakteristika sedamdesetih godina je razvoj dokumentarnoga programa te radijske interpretacije književnih dijela putem radiodrame. Tako je Radio Beograd 1979. i 1980. godine donio visoka međunarodna priznanja u tom pogledu. Generalno gledajući, razvoj radija i njegovih žanrova 70-ih i 80-ih godina možemo podijeliti u dvije grupe. Prva je temeljena na razvoju, već spomenutoga, dokumentarno-dramskoga programa, dok je druga grupa temeljena na razvoju zabavnoga programa (Milutinović, 2014: 111).

Osamdesetih godina dolazi do smrti Josipa Broza Tita i narušavanja stabilnosti Jugoslavije, što se posebno očitovalo u gospodarstvu. Kako su sve grane ekonomije osjetile krizu, ni radiopostaje nisu ostale imune na tu pojavu. Posebno se to očitovalo u djelovanju lokalnih radiopostaja koje nisu ulagale u svoju tehniku pa su se vrlo brzo morale ugasiti. Zakonom iz 1982. godine nastojalo se pomoći lokalnim postajama, međutim zamišljeni učinak zakona nije se ostvario. Njihov ponovni uspon uslijedit će

nakon raspada Jugoslavije i nakon uspostave zakona koji podupiru lokalne postaje, poput Zakona o telekomunikacijama iz Hrvatske iz 1994. godine (Mučalo, 2010: 172–173).

5. Pregled razvoja Radio Osijeka

Radijsko emitiranje u Osijeku započelo je u vremenu Drugoga svjetskog rata, 26. siječnja 1943. godine kada je Državni zavod za krugovalnu službu, tadašnje NDH, u Zagrebu odabralo grad Osijek kao središte pokrajinske radijske postaje. U prvim mjesecima rada, program je organiziran u turnusima, ujutro od 9 do 10 sati, popodne od 12 do 13 sati i večernji program koji se odvijao od 20 do 21 sat. U narednim godinama Radio Osijek povećao je domet čujnosti te je produžio program svoga radija. Program je od početaka bio organiziran na način da pokriva informativni, dokumentarni i zabavni dio (Živaković-Kerže i sur., 2003: 21–22).

Nakon završetka Drugoga svjetskog rata, radio je preimenovan u Radio Stanicu Osijek te je zadržao svoj prijašnji program u smislu pokrivanja i informativnoga, dokumentarnoga, ali i zabavnoga sadržaja. Čak je glazbeni program, za razliku od Radio Beograda i Radio Zagreba, činio okosnicu programa (Živaković-Kerže i sur., 2003: 24). Međutim, i Radio Osijek bio je u službi politike vodeće komunističke partije jer je radio bio

jedan od stupova prevladavajuće ideologije toga vremena (Jakelić, 2013: 257–258). Do neprekidnoga emitiranja radioprograma u Osijeku dolazi 1949. godine, kada se u programskoj shemi radija nalazi i program za mađarsku nacionalnu manjinu. Nadalje, šezdesete godine donijele su novost u emitiranju jer se u prijepodnevnom terminu emitirao program Radio Zagreba i to se zadržalo u obliku suradnje i tijekom ratnih zbivanja devedesetih godina na način da je Osijek bio suorganizator nekih emisija Radio Zagreba (Živaković-Kerže i sur., 2003: 30–31, 35, 37).

Kroz svoju povijest Radio Osijek imao je problema s tehničkom opremom i emitiranjem na valnoj duljini, zbog čestih smetnji u praćenju programa. Kako bi se to riješilo, vodstvo Radio Osijeka nastojalo je stupiti u kontakt s Radiostanicom Skopje, ali do dogovora nisu došli, pa je signal osječkoga radija neko vrijeme bio lošije kvalitete. Krajem sedamdesetih godina, uspostavom suradnje s Radio Zagrebom, dolazi i do poboljšanja kvalitete radijskoga signala, ali i do pojačanja dometa radija, izgradnjom odašiljača jačega kapaciteta (Živaković-Kerže i sur., 2003: 31, 36–37).

Zaključak

Pojava radija velik je trenutak za afirmaciju medija u ljudskom životu. Radio je omogućio brži, lakši i pristupačniji način informiranja i obrazovanja stanovništva te je putem glazbe došao u razne domove, institucije, automobile i druga područja u kome se ljudi nalaze. Nakon svoga afirmiranja u Americi, vrlo brzo se radio pojavio u Europi i Jugoslaviji, samo šest godina nakon puštanja u eter radiopostaje u Pittsburghu. Radio Zagreb prva je afirmirana radio postaja u Jugoslaviji, koja je počela emitirati vlastiti program te je brzo stekla i međunarodni ugled. Razvoj radija prekinuo je Drugi svjetski rat, ali ga nije unazadio, nego je po završetku rata, isti počeo još snažnije prodirati u ljudsku svakodnevicu. Posebno se to očitovalo kada je cijena radioprijemnika postala pristupačnija stanovnicima Europe i Jugoslavije. Tijekom komunističke vladavine radio je bio instrument vlasti koja je putem medija lakše dolazila do publike i lakše komunicirala s građanima. Iako ideološki obojan, radio se dodatno razvijao proporcionalno s godinama te se šezdesete godine često nazivaju zlatnim dobom radija jer tada počinju s radom lokalne radiopostaje i broj slušatelja raste. Dolaskom televizije, radio se suočio s izazovom za opstanak, međutim faktori kao što su cijena televizora, kvaliteta programa te pristupačnost signala osigurali su radiju prevlast barem još neko vrijeme. U

modernijim vremenima, iako ne prvi izbor korisnika, radio je ravnopravan mediji s drugim medijima te je neizostavan dio svakodnevice.

Summary

History of radio in the former Yugoslavia

The invention of the radio improved the information of a large number of people, due to its practicality and attractiveness. Radio marked the beginning of a new era that brings with it a time of being surrounded by the media, ie a time when information spreads faster among people. In the former Yugoslavia, radio stations recorded an increase in establishment very soon after the affirmation of radio in the world and in Europe. Although World War II brought stagnation in the development of radio, it proved its importance in informing the people about important events. After the war and the invent of television, radio faced a challenge, but it still survived and is an equal medium to this day.

Keywords: *radio, radio station, media, information, Yugoslavia, krugoval*

Popis literature

1. Bašić, Anamarija, 2019. Odgoj za medije u hrvatskom obrazovnom

sustavu *Pleter: časopis udruge studenata povijesti*, 4(4), str. 115–134. <https://hrcak.srce.hr/235836> (Pristupljeno: 24. 2. 2022.).

2. [Bognar, Ladislav; Matijević, Milan, 2005. *Didaktika, Školska knjiga, Zagreb.*](#)
3. Galić, Roman, 1986. Tehnički razvoj radija i televizije u Jugoslaviji 1926. – 1986., Školska knjiga, Zagreb.
4. Jakelić, Klara, 2013. Kratki pregled povijesti radija u NR Hrvatskoj, *Jat: časopis studenata kroatistike*, 1(1), str. 252–266. <https://hrcak.srce.hr/113188> (Pristupljeno: 24. 2. 2022.).
5. Jurčić, Daniela, 2017. Teorijske postavke o medijima – definicije, funkcije i utjecaj. *Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti*, 21(1), str. 127–136. <https://hrcak.srce.hr/190208> (Pristupljeno: 24. 2. 2022.).
6. Milutinović, Irina, 2014. Uloga radiodifuzne regulative u oblikovanju nove istorije srpske kulture (1944. – 1990.), *Megatrend revija*, 11(1), str. 101–126. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1820-3159/2014/1820-31591401101M.pdf> (Pristupljeno: 24. 2. 2022.).
7. Mučalo, Marina, 2010. Radio: Medij 20. stoljeća, AGM, Zagreb. E-izdanje

knjige:

<https://www.fpzg.unizg.hr/images/504416>

[39/Mucalo%20Marina-Radio-](#)

[medij%2020.%20stoljeca.pdf](#)

(Pristupljeno: 24. 2. 2022.).

8. Nakićenović, Jovo, 1974. Kratak osvrt na istorijat razvoja pomorskog radio saobraćaja u svijetu i u našoj zemlji, *Naše more: znanstveni časopis za more i pomorstvo*, 21 (6), str. 221–224. <https://hrcak.srce.hr/210821> (Pristupljeno: 24. 2. 2022.).
9. Sapunar, Marko, 1994. Radio jučer, danas, sutra, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb – Varaždin.
10. Slivka, Kristina, 2020. Radio medij prošlosti, sadašnjosti i budućnosti u Hrvatskoj, specijalistički završni rad. Veleučilište u Rijeci. <https://zir.nsk.hr/en/islandora/object/veleri%3A2325> (Pristupljeno: 24. 2. 2022.).
11. Šimunović, Damir; Bujić, Nikolina; Fajt, Siniša, 2019. Tehnički razvoj javnog radija u Hrvatskoj, *Annual of the Croatian Academy of Engineering*, 2019(1), str. 335–407.

<https://hrcak.srce.hr/238730>

(Pristupljeno: 24. 2. 2022.).

12. Živaković-Kerže, Zlata; Klasiček, Samir; Hofšauer Bajto Amoreta, 2003. 60 godina Radio Osijeka (1943. – 2003.), Grafika, Osijek.

Zanimljivosti vezane za temu:

- a) Radio Zagreb, po osnutku samostalne Hrvatske, postao je nacionalni radio s pokrivenošću u svim dijelovima Republike Hrvatske te je zadržao tri radijska programa (Izvor: radio.hrt.hr)
- b) Od 2003. godine Hrvatski radio utemeljio je program Glas Hrvatske koji se emitira putem interneta i satelita za hrvatsku dijasporu. Cilj programa je informiranje dijaspore o aktualnim zbivanjima u matičnoj domovini (Izvor: radio.hrt.hr)
- c) Radio Beograd zadržao je svoj prijašnji naziv do dana današnjega. Također je zadržao i svoja tri programa koji su dobili nacionalnu koncesiju te je osnovan i Radio Beograd 202 kao posebni radijski program (Izvor: rts.rs).